

Sappho, *Fragment 16*

οἱ μὲν ἱππῶν στρότον οἱ δὲ πέσδων
οἱ δὲ νάων φαῖσ' ἐπ[ὶ] γᾶν μέλαι[ν]αν
ἔ]μμεναι κάλλιστον, ἔγω δὲ κῆν' ὅτ-

4   τω τις ἔραται·

πά]γχυ δ' εὖμαρες σύνετον πόησαι
π]άντι τ[ο]ῦτ', ἃ γὰρ πόλυ περσκέθοισα
κάλλος [ἀνθ]ρώπων Ἑλένα [τὸ]ν ἄνδρα

8   τὸν [πανάρ]ιστον

καλλ[ίποι]σ' ἔβα 'ς Τροῖαν πλέοι[σα
κωῦδ[ὲ πα]ῖδος οὐδὲ φίλων το[κ]ήων
πάμ[παν] ἐμνάσθη, ἀλλὰ παράγαγ' αὐταν

12   ]σαν

Sommigen zeggen dat een leger van ruiters
het mooiste is op de donkere aarde, anderen
voetvolk, weer anderen schepen, maar ik zeg:
wie je bemint.

En dat is heel makkelijk uit te leggen
aan iedereen, want zij die alle mensen
overtrof in schoonheid, Helena, verliet
de allerbeste man,

ze ging scheep naar Troje zonder te denken
aan haar kind en aan haar geliefde ouders,
maar haar leidde

.....

	αμπτον γάρ [	want .....
	. . . κούφως τ[ ]οησ[.]ν	..... gemakkelijk .....
	. .] με νῦν Ἀνακτορί[ας ὁ] γέμναι-	..... mij nu Anaktoria in herinnering brengt,
16	σ' οὐ] παρειόσας·	die hier niet is.
	τᾶ]ς κε βολλοίμαν ἔρατόν τε βᾶμα	Liever zou ik haar sierlijke passen, haar helder
	κάμάρυγμα λάμπρον ἴδην προσώπω	stralend gezicht willen zien, dan al de
	ἥ τὰ Λύδων ἄρματα κἄν ὄπλοισι	Lydische strijdwagens en zwaarbewapende
20	πεςδομ]άχεντας.	krijgers te voet.

Tekst: Campbell, D.A. 1982. *Greek lyric, vol. I. Sappho and Alcaeus* (Loeb Classical Library), Cambridge, Mass.

Vertaling naar: Vos, M. de. 2020. *Ik verlang en sta in brand. Van Sappho tot Sulpicia*, Amsterdam.

Inleiding

Het Griekse gedicht in deze opdracht is geschreven door de dichteres Sappho. Het is teruggevonden op een papyrus die beschadigd is en gaten bevat, waardoor niet alle letters meer leesbaar zijn. Deze gaten noemen we **lacunes**. De Griekse letters tussen vierkante haken [ ] zijn al toegevoegd door de moderne uitgever van de tekst. Deze toevoegingen noemen we **supplementen**.

Regels 12 tot en met 15 bevatten de meeste lacunes. Je gaat zelf bedenken (in het Nederlands) wat er op de plekken met de ..... kan hebben gestaan. Het is van belang dat je supplementen aansluiten bij de **inhoud** van de tekst, bij de **stijl** van de auteur en de tijd (**context**) waarin het gedicht is geschreven. Houd ook rekening met de Griekse woorden en letters die wel zichtbaar zijn in deze regels. De bronnen op het bronnenblad bevatten informatie over de tekst om je hierbij te helpen.

Opdracht 1 (individueel)

Lees de vertaling van het gedicht van Sappho. Bedenk zelf twee verschillende supplementen (in het Nederlands) voor regels 12 tot en met 15. Houd rekening met de woorden die er al staan. Eén supplement houdt in dat *alle* stippellijnen zijn ingevuld. Schrijf je twee supplementen hieronder op:

Supplement 1	Supplement 2

Opdracht 2 (individueel)

Je krijgt een aantal bronnen met verschillende soorten informatie over Sappho en dit gedicht. Lees de bronnen aandachtig door. Bij elke bron hoort een begripsvraag die je individueel beantwoordt.

Bron 1

Koenen woordenboek Grieks/Nederlands (Muller en Thiel, 2001)

κοῦφος *adv.* ως

1. licht = niet zwaardrukkend; *v. beweging*: vlug, behendig
2. licht *v. gewicht*; lichtgewapend
3. ijdel, onbetekenend, lichtzinnig; *ook* gering, klein
4. luchthartig, het niet “zwaar” opnemend
5. licht, niet drukkend, gemakkelijk

Waar in de tekst vind je (een vorm van) het woord κοῦφος terug?

Bron 2

Het volgende citaat komt uit het geschrift *Historiën* van de Griekse geschiedschrijver Herodotus. De vertaling is van Hein van Dolen (2001):

“In die tijd* waren de Lydiërs nog de dapperste en flinkste vechtersbazen van heel Azië; meestal vochten zij te paard, het waren dan ook zeer ervaren ruiters die met lange speren waren bewapend.”

* 6e eeuw v. Chr.

Waarom noemt Sappho de Lydiërs in haar tekst?

Bron 3

Bron: Wikimedia Commons, <http://bit.ly/3EasHHc>

Omcirkel op de kaart de geografische namen die in de tekst van Sappho én in de bronnen worden genoemd.

Bron 4

Sappho was een dichteres die omstreeks 600 v. Chr. in de stad Mytilene op het eiland Lesbos leefde. In haar poëzie schrijft Sappho over de wereld van vrouwen, hun dagelijks leven, het huwelijk en hun deelname aan godsdienstige plechtigheden. Uit de poëzie van Sappho kunnen we opmaken dat ze een groep jonge meisjes om zich heen had, die voor langere tijd bij haar woonden. We krijgen uit haar poëzie sterk de indruk dat deze meisjes voorafgaand aan hun huwelijk aan Sappho werden toevertrouwd. Ze kregen onderwijs in goede manieren en in de wijze waarop ze zich moesten kleden; ze zongen en dansten bij feesten ter ere van de goden voor wie Sappho liederen schreef.

Gebaseerd op: Palladion (Jans en Hupperts, 2014)

Welke thema's uit de poëzie van Sappho vind je terug in de tekst?

Bron 5

In Sappho's gedichten komen allerlei namen van meisjes voor. Geleerden weten niet precies wie deze meisjes zijn. Sommige geleerden denken dat Sappho's gedichten liefdesgedichten zijn, waarbij Sappho haar liefde voor deze meisjes beschrijft. Volgens deze theorie is Sappho dus lesbisch. Anderen denken dat Sappho's gedichten huwelijksliederen zijn voor meisjes uit haar groep, die bij hun bruiloften werden gezongen. De nadruk op de schoonheid van het meisje is volgens deze theorie een manier om de bruid bij haar huwelijk te prijzen (ten overstaan van alle gasten). Bij het huwelijk verliet een meisje Sappho's groep en werd ze opgenomen in de familie van haar echtgenoot.

Waar in de tekst zit er mogelijk een relatie met de informatie in deze bron?

Bron 6

Twee literaire begrippen met definitie:

1. motief = een element (voorwerp, verschijnsel, gebeurtenis) dat herhaaldelijk terugkeert in een tekst
2. thema = datgene (een indruk, gezichtspunt of levensvisie) dat als grote lijn in een tekst naar voren komt

Welk motief of motieven vind je in het gedicht van Sappho? Licht kort toe.

Wat is volgens jou het thema van dit gedicht? Licht kort toe.

Bron 7

Sappho schreef in het dialect van Lesbos dat afwijkt van het “standaard” Grieks uit Athene. Twee afwijkingen zijn:

1. Soms ontbreekt het augment bij verleden tijden.

Voorbeeld: παράγαγ' in plaats van παρηγαγ' (regel 11)

2. Soms wordt de η vervangen door een α.

Voorbeeld: βαμα in plaats van βημα (regel 17)

Wat is het standaard Grieks voor de vorm αὔταν in regel 11?

Opdracht 3 (individueel)

Bekijk nogmaals de supplementen die je bij opdracht 1 hebt opgeschreven. Wil je ze verbeteren of aanpassen, nu je de bronnen hebt gelezen? Schrijf je verbeterde supplementen hieronder op. Als je ze niet wilt veranderen, hoef je hier niets op te schrijven.

Supplement 1	Supplement 2

Opdracht 4 (in groepsverband)

- Licht je eigen twee supplementen toe in je groep: leg uit waarom ze volgens jou passen in de **tekst**. Sluiten ze aan bij de informatie in de **bronnen**? Geef ook aan waar je nog over twijfelt.
- Reageer ook op de supplementen van je groepsgenoten: passen ze volgens jou in de **tekst** en waarom (niet)? (Hoe) sluiten ze aan bij de **bronnen**? Welke verandering zou een supplement nog beter maken?

Opdracht 5 (in groepsverband)

Als alle supplementen besproken zijn, **kies** dan samen het beste supplement of **bedenk** samen een supplement dat nog beter past in de tekst. Bespreek goed met elkaar *waarom* jullie voor het uiteindelijke supplement kiezen.

Let op: het gaat er niet om wiens idee uiteindelijk gekozen wordt. Er is hier geen sprake van een wedstrijd.

Het gaat erom dat de groep als geheel het eens is over een supplement dat het beste past.